

УДК 378.147:378.24|(477):061.1ЄС)

DOI: [10.35619/pse.vi5.127](https://doi.org/10.35619/pse.vi5.127)

Олег ПЛАХОТНИК

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-2787-6956
e-mail: _olehplakhotnik@knu.ua

Ольга ПЛАХОТНИК

докторка педагогічних наук,
професорка, професорка кафедри педагогіки,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-7732-5554
e-mail: olgaplakhotnik@hotmail.com

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ (PhD) В СИСТЕМАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. У контексті трансформацій сучасного освітнього простору особливої актуальності набуває інтенсифікація пошуку інноваційних освітніх технологій, розвиток наукового потенціалу майбутніх фахівців та становлення новітніх наукових шкіл, що забезпечують умови для розкриття їхнього творчого потенціалу.

Аналіз еволюції педагогічної науки в Україні та ЄС дає підстави виокремити низку стратегічних векторів розвитку, серед яких: генерування нових ідей і теоретичних концепцій; розширення кола дослідницьких проблем; зростання ступеня диференціації наукового знання та розвиток окремих його напрямів; міжнародне визнання наукових досягнень; удосконалення понятійно-категоріального апарату педагогіки; інституціоналізація науки; відповідність наукового поступу внутрішній логіці розвитку; розроблення варіативних моделей розв'язання педагогічних проблем; впровадження міждисциплінарних колективних дослідницьких ініціатив; оновлення методологічної бази педагогічних досліджень; посилення зв'язку теорії з практикою; підвищення ефективності освітніх процесів; збільшення кількості академічних видань, спеціалізованих рад та дослідників; забезпечення збалансованості між диференціацією та інтеграцією наукових знань.

Такий підхід сприяє переосмисленню парадигми наукового пошуку, розширенню тематичного спектра дослідницької діяльності та глибшій інтеграції наукових ініціатив у європейський простір вищої освіти.

Ключові слова: підготовка доктора філософії (PhD), європейський освітній простір, система вищої освіти, наукові дослідження.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку системи вищої освіти та підготовки фахівців у спеціалізованих галузях науки постає необхідність не лише в ґрунтовному засвоєнні теоретичних знань та формуванні практичних навичок, а й у розвитку здатності до творчого підходу в реалізації професійної педагогічної діяльності. Особливе значення набуває науково-дослідна робота майбутніх викладачів, яка сприяє інтеграції наукової думки з практикою підготовки та трансформацією педагогічної реальності. Саме тому дослідницька діяльність розглядається як пріоритетний напрям у функціонуванні закладів вищої освіти.

У цьому контексті актуальним є пошук новітніх освітніх технологій, розвиток наукового потенціалу майбутніх фахівців, а також становлення нових наукових шкіл, що створюють підґрунтя для реалізації їхнього творчого потенціалу. Такі процеси є визначальними для модернізації освітніх практик і перегляду стратегічних орієнтирів освітньої політики.

Дослідники наголошують, що поступ педагогічної науки безпосередньо пов'язаний із переглядом методологічних засад її аналізу, удосконаленням управлінських механізмів та оновленням організаційних форм функціонування.

Відчутно актуальними стають зміни в освітньо-науковому просторі України третього рівня вищої освіти, які передбачають створення міждисциплінарного академічного середовища в закладах вищої освіти. Таке середовище сприяє формуванню дослідницьких і комунікативних компетентностей аспірантів та докторантів.

Аналіз останніх досліджень із проблеми. Останніми роками низка європейських науковців активно досліджує питання підготовки докторів філософії (PhD), зокрема в контексті реформування вищої освіти, академічної мобільності та якості освітніх програм D. P. Baker, G. Lenhardt, K. Mohrman, W. Ma, D. Baker та ін. [3, 9]. Українські науковці також приділяють достатньо уваги цим питанням. Так, Н. Авшенюк – у своїх працях аналізує європейський вимір забезпечення якості підготовки докторів філософії, зокрема в галузі освіти. Вона наголошує на важливості формування культури якості вищої освіти та розвитку структурованих докторських програм [1]. В. Артемов та Н. Литвиненко – автори дослідження «Європейські підходи до присудження наукового ступеня доктора філософії в Україні», де розглядаються передумови адаптації української системи до європейських стандартів, зокрема через інтеграцію освіти і науки та розвиток академічної мобільності [2]. Є. Ніколаєв приділив чимало уваги аналізу проблеми створення в Україні сучасної системи підготовки докторів філософії (PhD) [10].

П. Щипанський, А. Корецький, Г. Капосльоз, М. Зайцев – у спільній статті «Організація підготовки докторів філософії у країнах Європейського Союзу та Україні» аналізують тенденції, виклики та перспективи розвитку PhD-програм у контексті європейської інтеграції [18]. В. Менжулін став одним із розробників

освітнього стандарту та активним учасник реформування докторської освіти в Україні.

Ці дослідження висвітлюють не лише організаційні аспекти підготовки докторів філософії, а й акцентують на необхідності міждисциплінарного підходу, академічної доброчесності та відповідності програм європейським кваліфікаційним рамкам.

Мета статті - розширити наукові знання про особливості підготовки PhD у системах освіти вищої школи ЄС, розгляду їхніх структурних, організаційних та методологічних характеристик, а також ключових викликів і перспектив, що стоять перед сучасною українською та європейською докторантурами.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах трансформації системи вищої освіти та професійної підготовки фахівців у різних галузях наукового знання недостатньо обмежитися лише формуванням ґрунтовної теоретичної бази або практичних навичок. Ефективне виконання професійних функцій вимагає творчого підходу до реалізації педагогічної діяльності, особливо в контексті активного залучення здобувачів до науково-дослідної роботи, спрямованої на осмислення та оновлення педагогічної практики. У цьому контексті наукова діяльність здобувачів освітньо-наукового рівня є пріоритетною сферою функціонування закладів вищої освіти.

Інтенсифікація пошуку інноваційних освітніх технологій, розбудова наукового потенціалу майбутніх фахівців, становлення новітніх наукових шкіл, що забезпечують умови для реалізації творчого потенціалу, набувають ключового значення в процесі модернізації та стратифікації сучасного освітнього простору. Аналізуючи розвиток педагогічної науки в Україні, можна виокремити низку стратегічних векторів: формування нових ідей і теоретичних концепцій; розширення спектра дослідницьких проблем; зростання диференціації науки та розвиток її окремих напрямів; міжнародне визнання теоретичних здобутків; удосконалення понятійно-термінологічного апарату педагогіки; процеси інституціоналізації науки; логічна відповідність напрямів наукового поступу; розроблення багатоваріантних моделей вирішення педагогічних проблем; впровадження колективних міждисциплінарних дослідницьких проєктів; інновації в методології педагогічних досліджень; посилення взаємозв'язку з практикою; зростання ефективності освітніх процесів; збільшення кількості спеціалізованих академічних видань, науковців і дисертаційних рад; оптимальний баланс між диференціацією та інтеграцією наукового знання.

Дослідники підкреслюють, що поступ педагогічної науки зумовлений переосмисленням методологічних засад її аналізу, удосконаленням механізмів управління та ефективних організаційних моделей функціонування [14; 15; 16]. У цьому контексті важливого значення набувають зміни в українській системі підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня, зокрема створення

інтегрованого міждисциплінарного академічного середовища, що сприяє розвитку дослідницьких і комунікативних компетентностей майбутніх докторів філософії та докторів наук.

У межах сучасного наукового дискурсу важливим аспектом розвитку освітньої галузі є залучення дослідників нового покоління до реалізації міждисциплінарних напрямів дослідження, що ґрунтуються на дотриманні принципів академічної доброчесності та наукової етики. Така тенденція сприяє оновленню підходів до організації наукових пошуків, зумовлює розширення предметного поля дослідницької діяльності та посилює інтеграцію наукових ініціатив у європейський простір вищої освіти.

У контексті імплементації положень Болонського процесу структурні реформи третього рівня вищої освіти в Україні стартували з 2016 року. Зокрема, було подовжено тривалість навчання в аспірантурі з трьох до чотирьох років, визначено перелік ключових компетентностей здобувачів, а також оновлено вимоги до обсягу теоретичної та практичної підготовки. Відповідно до нових стандартів, заклади вищої освіти пропонують від 40 до 60 кредитів, передбачених освітньо-науковими програмами, що чітко регламентують процедури підготовки й захисту дисертацій [11; 15; 17].

Прикладом системного підходу до підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня є програма спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Її мета – формування фахівців, здатних до незалежної науково-дослідницької, організаційної та викладацької діяльності у сфері освіти й культури, інтегрованих у європейський та глобальний науково-освітній простір [11].

Розмаїття напрямів сучасної педагогічної науки зумовлює необхідність залучення до дослідницької діяльності фахівців нового покоління, здатних здійснювати наукові пошуки в межах визначеної тематики з обов'язковим дотриманням принципів академічної доброчесності.

Відомо, що в Україні, як і в інших країнах Європейського Союзу – учасниках Болонського процесу, структурна трансформація докторської освіти розпочалася у 2016 році. Зокрема, було подовжено термін підготовки докторів філософії з трьох до чотирьох років, визначено перелік необхідних компетентностей, обсяги теоретичної та практичної підготовки, якими мають оволодіти аспіранти. У вітчизняних закладах вищої освіти передбачено від 40 до 60 кредитів ЄКТС, а також оновлено нормативно-організаційні вимоги щодо підготовки та захисту дисертаційних робіт [11; 15; 17].

Згідно з положеннями освітньо-наукової програми спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки», що реалізується у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, її метою є підготовка дослідників, інтегрованих у європейський і світовий науково-освітній простір, здатних здійснювати самостійну науково-дослідну, науково-організаційну, педагогічно-

організаційну та практичну діяльність у сфері освіти, культури та викладання у закладах вищої освіти [11].

Підготовка в аспірантурі передбачає впровадження інноваційних методів і форм навчання, зокрема інтерактивних лекцій, семінарів, тренінгів, майстер-класів, практичних занять, а також широкого залучення до самостійної роботи. Зазначені види навчальної діяльності орієнтовані на формування в аспірантів загальних і фахових компетентностей, досягнення програмних результатів навчання, розвиток професійних умінь, ефективної комунікації, автономності й відповідальності.

Підготовка докторів філософії має довгу історію як в Україні, так і в європейському освітньому просторі. Ще в середньовічних університетах докторантура передбачала глибоке занурення у фундаментальні науки, а з часом вона еволюціонувала у сучасну форму, яка поєднує наукові дослідження з розвитком додаткових компетенцій.

До кінця XX століття система підготовки PhD була різною в країнах Європи за форматом, тривалістю та вимогами до кандидатів. Це створювало проблеми для мобільності студентів і визнання дипломів.

Започаткований у 1999 році Болонський процес став каталізатором реформ у європейській вищій освіті. Він поставив за мету створення єдиного європейського освітнього простору, де освітні ступені були б порівнювані, а якість навчання – високою та контрольованою. Докторська освіта увійшла у третій цикл Болонської системи (після бакалаврату та магістратури), що формалізувало структуру PhD програм та вимоги до них [6].

Основними принципами Болонського процесу, які вплинули на підготовку докторів філософії (PhD) стали: а) зв'язок підготовки з науковими потребами суспільства; б) розвиток компетенцій дослідника (дослідницькі, комунікативні, організаційні); в) міжнародна мобільність і співпраця; г) визнання академічних результатів і наукових здобутків.

PhD програми у ЄС мають чітко структурований характер, що включає:

- *наукове дослідження* – основна діяльність, що передбачає створення оригінального наукового внеску;
- *навчальні курси та семінари* – додаткові заняття, що сприяють розвитку методологічних і практичних навичок;
- *розвиток «м'яких навичок»* – тренінги з академічного письма, публічних виступів, управління проектами;
- *публікації та конференції* – активна участь у науковому житті, публікація результатів досліджень.

Цей комплекс формує всебічного науковця, здатного вести дослідження та ефективно комунікувати свої результати [7]. Говорячи про тривалість та етапи підготовки PhD, слід звернути увагу на те, що зазвичай підготовка PhD триває від 3 до 4 років (іноді до 6 років залежно від дисципліни і країни). Процес можна

поділити на 1) початковий етап: формулювання проблеми, огляд літератури, розробка методології; 2) основний етап: збір даних, проведення експериментів, аналіз; 3) завершальний етап: написання дисертації, підготовка публікацій, захист.

Слід зауважити, що регулярні зустрічі з науковим керівником, внутрішні звіти, семінари забезпечують контроль за якістю та динамічним розвитком дослідження.

Стосовно особливостей організаційної підтримки здобувачів PhD в університетах ЄС варто зазначити, що більшість провідних університетів ЄС створили спеціалізовані докторантські школи або докторантські програми, які надають комплексну підтримку: методичний супровід; психологічну підтримку; навчання додатковим навичкам; можливості для міжнародних стажувань. Це сприяє створенню сприятливого середовища для академічного зростання [5].

Ознайомлення з практиками організації та підтримки наукових досліджень у європейських країнах, зокрема у Франції та Іспанії, показує, що методи відбору кандидатів у докторантуру, умови їх вступу, зарахування, а також процес написання й захисту дисертацій значно різняться. Розглядаючи розвиток наукової діяльності у Франції, можна стверджувати, що ця країна посідає одне з провідних місць у світі за рівнем досліджень. Французька держава створила дуже сприятливі умови для стимулювання наукової роботи та дослідницько-конструкторської діяльності, інвестувавши у цей сектор близько 48 мільярдів євро. За даними дослідників, частка ВВП, що спрямовується на наукові дослідження, становить 2,23%, а система вищої освіти користується значною підтримкою з боку держави [13, с. 71].

У французькій університетській системі ступінь доктора філософії є найвищим рівнем у Болонському процесі, що складається зі ступенів бакалавра, магістра та доктора. Після здобуття ступеня магістра особа має можливість розпочати навчання в докторантурі. Статистичні дані свідчать, що у Франції функціонує приблизно 270 докторських шкіл, які охоплюють різні галузі знань: природничі науки та охорона здоров'я (близько 90 шкіл у сфері науки і технологій 50 – у галузі наук про життя та довкілля); гуманітарні та соціальні науки (понад 40 шкіл у сферах права, економіки та менеджменту, а також близько 80 – у літературі, мовах та гуманітарних дисциплінах). На початок 2014 академічного року понад 75 000 аспірантів (приблизно половина з них – у природничих науках та охороні здоров'я) проявили інтерес до наукової роботи, і було присуджено близько 14 400 ступенів доктора філософії, з яких дві третини припадають на природничі науки та охорону здоров'я [14].

Варто зазначити, що виконання наукової роботи передбачає також навчання докторантів для підвищення їхнього професійного рівня відповідно до системи ЄКТС, яке є додатковою складовою навчального процесу. В рамках цього навчання докторант, окрім безпосереднього написання дисертації (яка не

має встановленого жорсткого терміну завершення), зобов'язаний пройти мінімум 120 годин навчальних курсів. Ці курси включають такі компоненти:

а) приблизно третина від загальної кількості годин (близько 40 годин) має бути безпосередньо пов'язана з темою наукового дослідження. Вибір конкретних курсів відбувається спільно між докторантом і його науковим керівником. Щороку докторантура пропонує низку науково-навчальних програм, а у разі індивідуальних потреб докторанта можуть бути залучені додаткові курси від партнерів університету;

б) решта – дві третини навчального часу не пов'язана з темою дисертації і включає, зокрема, 24 години занять, спрямованих на розвиток професійних навичок. Такі курси організовують докторські школи, зокрема такі, як Докторський коледж Університету Гренобль-Альпи та Німецько-Французький університет через їхні спеціалізовані відділи для навчання, ініціації та професійного розвитку («Service Doctoral pour la Formation, l'Initiation et l'insertion professionnelles»). Докторанти також мають можливість зарахувати курси, пройдені поза межами університету, якщо їх визнає докторська школа [14, с. 97].

Що стосується системи внутрішнього та зовнішнього контролю якості освіти на третьому освітньому рівні у Франції, то Вища рада з оцінювання досліджень та вищої освіти (HCERES) виконує функції незалежного адміністративного органу. Вона була створена відповідно до Закону № 2013–66034 від 22 липня 2013 року і є членом Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (ENQA), а також зареєстрована у Європейському реєстрі забезпечення вищої освіти (EQAR). HCERES здійснює оцінювання навчальних програм, наукових установ і дослідницьких підрозділів, дотримуючись міжнародних стандартів підготовки висококваліфікованих спеціалістів.

Особливістю французької системи підготовки докторів філософії є те, що, крім офіційного тексту дисертації, враховуються додаткові показники якості та ефективності навчання: середній час підготовки дисертації, співвідношення кількості написаних і захищених дисертацій у межах докторської школи, кількість офіційних відмов та тип фінансування, що впливає на можливості доктора приділяти час науковій роботі.

Після завершення дослідження захист дисертації проводиться відповідно до Порядку здобуття ступеня доктора філософії від 25 травня 2016 року. Згідно зі статтею 17 цього документу, дозвіл на захист надається керівником установи з урахуванням рекомендацій директора докторської школи і наукового керівника [17, с. 85]. До подання дисертації її текст має бути оцінений двома або трьома експертами. При цьому також враховується думка директора докторської школи щодо опанування здобувачем необхідного обсягу кредитів ЄКТС. Докторант повинен отримати позитивні відгуки від двох зовнішніх експертів, які присутні на захисті, а також схвалення від керівника школи та університету. Крім того,

перед наданням дозволу на захист обов'язково проводиться перевірка роботи на плагіат.

Свої особливості має і організація діяльності докторської школи права. Орієнтуючись на дані 2014–2017 років, середня тривалість підготовки дисертаційних досліджень різниться за часом – може тривати більше п'яти років [14, с.102].

Що стосується критеріїв оцінки, то методи оцінювання «базуються на принципах об'єктивності, прозорості та рівного ставлення до всіх оцінюваних організацій, а також щодо вибору осіб, відповідальних за оцінювання, загально визнаних наукових експертиз, нейтралітету та балансу представництва тем та думок» [14, с.103].

Вивчаючи досвід підготовки фахівців третього рівня в Іспанії, варто зазначити, що рівень розвитку Національної стратегії та забезпечення якості діяльності докторантури її роботи регламентується Королівським Указом Іспанії 99/2011 [14, с.5]. Нова нормативна база для докторських програм послуговується основними принципами Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА), а також орієнтується на рекомендації європейських й міжнародних форумів. Зважаючи на їх основні засади, вибудована структура й викладання відповідної дисципліни докторської програми у певній галузі; визначення компетентностей, які повинні бути отримані, а також умов доступу здобувачів та розвитку дослідницької кар'єри на початковому етапі, основної ролі керівництва та кураторства для наукової підготовки; долученням цього навчання у дослідницьке середовище, що стимулює комунікацію та творчість, інтернаціоналізацію та мобільність, необхідні для цієї програми, а також оцінки та акредитації якості як зв'язку до її визнання та міжнародної оцінки.

Як зазначають дослідники цієї проблеми, «одним з ключових аспектів нової структури, встановленої Королівським Указом 99/2011 [12], є стратегія університету, яка визначає дослідження та навчання в докторантурі. Університет, відповідно до того, що він встановлює у своїх нормативних актах, має визначити власну стратегію в галузі досліджень та навчання в докторантурі, яка повинна бути сформульована за допомогою докторських програм, які здійснюються в докторських школах чи інших відповідних дослідницьких підрозділах, як це встановлено в статуті, відповідних угодах про співробітництво та вищезгаданому королівському указі. У рамках цієї стратегії кожна докторська програма повинна бути розроблена академічною комісією. Докторські програми розподіляються на п'ять галузей знань і кожна з галузей має свій поділ на кількість програм: Соціальні науки та право (255 програм), Інженерія та архітектура (251 програма), Гуманітарні науки та мистецтво (157 програм), Медичні науки (170 програм), Природничі науки (225 програм) [14, с. 23]. Необхідною умовою просування докторських програм є їх схвалення «засіданням Ради Університетів (ЗРУ) та уповноваженими на їх впровадження

компетентними органами відповідно до положень статті 35.2 Основного Закону 6/2001 з поправками, внесеними згідно із законом 4/2007. Щоб отримати назву, ці докторські програми мають бути зареєстровані в єдиному реєстрі університетів, центрів та наукових звань відповідно до Королівського Указу 1509/2008 від 12 вересня [13].

У процесі верифікації Рада Університетів надсилає проекти програм від університетів до агентств з якості або національних чи регіональних агентств з метою розробки відповідного обов'язкового та вирішального звіту про оцінку. Мета процесів, призначених для оцінки проектів, полягає в тому, щоб сформулювати необхідну інформацію для адміністрації, а також для отримання дозволу на початок навчання за докторськими програмами [16].

Аналізуючи підходи до підготовки здобувачів третього освітньо-наукового рівня в Іспанії, варто звернути увагу на те, що система організації докторантури функціонує на основі положень Королівського Указу № 99/2011, який визначає основні принципи реалізації освітнього процесу та забезпечення якості в цьому сегменті вищої освіти [14, с. 5]. Докторські програми в Іспанії розробляються відповідно до методології Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) та з урахуванням рекомендацій міжнародних інституцій і експертних платформ.

Ця нормативна база встановлює структуру докторських програм, окреслює цілі навчального процесу, компетентності, якими мають оволодіти здобувачі, а також вимоги до вступу, етапи розвитку наукової кар'єри, роль наукових керівників і кураторів, механізми інтеграції в академічне середовище, що сприяє формуванню навичок дослідницької комунікації, креативності, інтернаціоналізації та мобільності. Значна увага приділяється питанням внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості, системам акредитації, що підвищує довіру до програм як на національному, так і на міжнародному рівні.

У контексті реалізації цього підходу кожен університет на основі власних нормативних документів формує стратегію розвитку дослідницької діяльності, у межах якої функціонують програми підготовки докторів філософії. Програми формуються відповідними академічними комісіями, впроваджуються через докторські школи або інші структурні підрозділи, що діють відповідно до положень королівських указів та міжінституційних угод про співпрацю.

Докторські програми структуровані за п'ятьма основними галузями знань: соціальні науки і право, інженерія та архітектура, гуманітарні науки і мистецтво, медичні науки, природничі науки. Кількість програм варіюється відповідно до специфіки кожної галузі, що вказує на розвинену спеціалізацію у системі докторантури [14, с. 23].

Обов'язковою умовою функціонування таких програм є їх офіційне затвердження Радою Університетів, а також відповідними державними органами, згідно з положеннями чинного освітнього законодавства (зокрема, статті 35.2 Закону 6/2001 з урахуванням поправок, внесених Законом 4/2007).

Програми повинні бути зареєстровані в офіційному державному реєстрі освітніх і наукових установ згідно з вимогами Королівського Указу № 1509/2008 [12].

Процедура верифікації передбачає, що університети подають проекти програм до Ради Університетів, яка передає їх на оцінку до національних або регіональних агенцій із забезпечення якості. Результати такої оцінки стають основою для ухвалення рішення щодо надання дозволу на реалізацію програми [16].

Критерій	Іспанія	Україна
Нормативна база	Королівський Указ №99/2011	Закон «Про вищу освіту» (2014), Постанова КМУ № 261 (2019) та інші
Тривалість навчання	3–4 роки	4 роки
Структурний підрозділ	Докторські школи або дослідницькі центри	Навчально-наукові інститути, кафедри
Фокус навчання	Науково-дослідницька діяльність + компетентнісний розвиток	Дисертаційне дослідження + освітні компоненти
Обсяг навчальних кредитів	Відсутня єдина норма; визначається програмою	Від 30 до 60 ЄКТС
Роль наукового керівника	Ключова, офіційно визначена як наставницька і координувальна	Визначальна, але менш формалізована на нормативному рівні
Інтернаціоналізація	Високий рівень: мобільність, участь у міжнародних проектах	Часткова участь, залежить від ЗВО
Акредитація програм	Через національні/регіональні агенції якості	Через Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО)
Оцінювання програм	Обов'язкове зовнішнє оцінювання при верифікації та акредитації	Формальне внутрішнє й зовнішнє оцінювання
Результати	Підготовка конкурентоспроможних дослідників для міжнародного ринку	Підготовка науковців із фокусом на національні потреби

Порівняльна таблиця: Структура PhD-освіти в Іспанії та Україні

Як бачимо, перевагами іспанської моделі є чітка нормативна регламентація докторських програм з орієнтацією на європейські стандарти; активна інтернаціоналізація через мобільність аспірантів та інтеграцію у міжнародні проекти; формування дослідницьких шкіл на базі автономних докторських закладів або центрів; якісна система оцінювання та акредитації, що підвищує довіру до програм на міжнародному рівні.

У той же час перед іспанською моделлю стоять і певні виклики, які потребують вирішення. Це, зокрема, 1) висока конкуренція за ресурси між університетами та програмами; 2) неоднорідність у реалізації стандартів між регіонами Іспанії; 3) фінансова залежність докторантів від стипендій або зовнішніх грантів; 4) складність акредитаційних процедур і їх тривалість, що може ускладнити старт нових програм.

Вивчення досвіду діяльності докторантур у європейських країнах, дає підстави для визначення рекомендацій з вдосконалення української PhD-моделі:

1. Інституціоналізація докторських шкіл:

– Створення автономних докторських шкіл у ЗВО за іспанською моделлю сприятиме концентрації ресурсів, ефективному менеджменту та розвитку академічних традицій.

– Закріплення таких структур на нормативному рівні посилить їхню управлінську та дослідницьку спроможність.

2. Уніфікація стандартів компетентностей:

– Розробити єдиний каталог ключових PhD-компетентностей, орієнтований на міжнародні рамки (наприклад, Salzburg Principles).

– Посилити вимоги до формування soft skills: наукової етики, академічного письма, міждисциплінарного мислення.

3. Інтернаціоналізація програм:

– Запровадити певні модулі міжнародної мобільності або участі у спільних дослідженнях для аспірантів.

– Підтримати англomовні компоненти програм, спільні дисертації (co-tutelle) та залучення іноземних керівників.

4. Покращення системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості:

- Застосування незалежної зовнішньої експертизи докторських програм на етапі їх запуску та моніторингу, як це робиться в Іспанії.

- Посилити роль академічних комісій PhD-програм, наділивши їх повноваженнями з планування, координації та оцінки прогресу аспірантів.

5. Розвиток кар'єрної підтримки аспірантів

– Створити центри підтримки дослідницької кар'єри в університетах: консультування, доступ до грантів, розвиток лідерських та управлінських навичок.

– Забезпечити відкритість до позаакадемічних траєкторій, підтримуючи перехід у громадський сектор, бізнес чи державне управління.

6. Фінансова стабільність та стимули:

– Удосконалити систему стипендій та інституційної підтримки, з урахуванням вартості життя та потреб наукової діяльності.

– Визначити прозорі критерії для конкурсного фінансування проєктів, на які можуть подаватися аспіранти.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Підготовка докторів філософії у системах освіти вищої школи Європейського Союзу постає як багатовимірний процес, що охоплює не лише виконання фундаментальних дослідницьких завдань, а й цілеспрямоване формування широкого спектра професійних компетентностей, зокрема аналітичного мислення, академічної доброчесності, міждисциплінарної комунікації та інноваційного підходу до вирішення наукових проблем.

У межах Болонського процесу запровадження спільних рамок і стандартів дозволило досягти значної міри гармонізації структури й змісту докторських програм у європейському просторі вищої освіти.

Реформування PhD-освіти сприятиме підвищенню її якості, прозорості процедур захисту, академічної мобільності та інтеграції молодих науковців у міжнародні дослідницькі мережі. Це, у свою чергу, забезпечить зростання конкурентоспроможності випускників на глобальному ринку академічної праці та наукових інновацій. Такий підхід не лише відповідає викликам сучасного суспільства знань, а й посилює роль систем вищої освіти як центрів продукування нового знання, формування наукових шкіл і розвитку критичного мислення.

Аналіз вітчизняних науково-педагогічних досліджень засвідчує, що провідні науковці класифікують актуальні наукові напрями за такими характеристиками:

поява інноваційних ідей та теоретичних концепцій; розширення кола дослідницьких тем; диференціація та спеціалізація наукових галузей; міжнародне визнання теоретичних досягнень; розвиток термінологічного апарату педагогіки; інституціоналізація наукової діяльності; логічна відповідність наукового розвитку внутрішнім закономірностям; розроблення альтернативних шляхів вирішення педагогічних задач; реалізація міждисциплінарних колективних проєктів; удосконалення методології педагогічного дослідження; тісний зв'язок з освітньою практикою; зростання ефективності освітніх процесів; збільшення кількості публікацій, дисертаційних рад та активних науковців; гармонійне поєднання процесів диференціації та інтеграції знань.

Аналітичний огляд дозволяє стверджувати, що стратегічна орієнтація на розвиток докторської освіти в Україні та Європейському Союзі забезпечує сталий науковий поступ, заснований на принципах якості, інтернаціоналізації, академічної свободи й відповідальності. Усе це створює передумови для розбудови інтегрованого освітньо-наукового простору, де PhD-програми виступають важливою ланкою не лише освітнього, а й соціально-економічного розвитку країн-учасниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авшенюк Н. М. Європейський вимір забезпечення якості підготовки докторів філософії в галузі освіти. *Педагогічний дискурс*. 2020. № 28. С. 12–19.
2. Артемов В. Ю., Литвиненко Н. І. Європейські підходи до присудження наукового ступеня доктора філософії в Україні. *Вища освіта України*. 2021. № 3. С. 45–52.
3. Baker D.P., Lenhardt G. The Institutional Crisis of the German Research University. *Higher Education Policy*. Volume 21. Issue number 1. 2008. S.49-64.
4. European University Association (EUA). *Salzburg Principles and Recommendations*. 2010. <https://www.eua.eu/publications/reports/eua-annual-report-2010.html> (дата звернення: 10.09.2025).
5. European Commission. *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. 92 p. URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fcc33b68-d581-11e7-a5b9-01aa75ed71a1> (дата звернення: 10.09.2025).
6. European University Association. *Doctoral Education in Europe Today: Approaches and Structures*. Brussels : EUA Publications, 2019. URL: <https://eua.eu/resources/publications.html> (дата звернення: 10.09.2025)
7. Kamler V., Thomson P. *Helping doctoral students write: pedagogies for supervision*. 2nd ed. London : Routledge, 2014. 210 p.
8. Kehm V. M., Teichler U. *Doctoral Education in Europe and North America: A Comparative Analysis*. Dordrecht : Springer, 2007. 260 p.
9. Mohrman K., Ma W., Baker D. The Research University in Transition: The Emerging Global Model. *Higher Education Policy*. 2008. 21. doi:10.1057/palgrave.hep.8300175.
10. Ніколаєв Є. Як створити в Україні сучасну систему підготовки докторів філософії (PhD) : аналіт. звіт. Київ 2020. 28 с.
11. Освітньо-наукова програма зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки». URL: <https://psy.knu.ua/study/e-programs#128-370-01-osvitno-naukova-prohramy> (дата звернення: 10.09.2025).
12. Посібник з акредитації PhD програм (Guide to the Accreditation of Recognised PhD Programmes). Переклад українською мовою Герасименко А.Г. та Іванової О.М. 2018. 58 с. Агентство з якості університетської системи Каталонії URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/AQU_Standard_2018-ukr_lang.pdf (дата звернення: 10.09.2025).
13. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.09.2025).
14. Порядок здобуття ступеня доктора філософії (серпень 2006 року). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000267752>
<http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/cid20185/la-formation-doctorale.html> (дата звернення: 10.09.2025).
15. Порядок здобуття ступеня доктора філософії (травень 2016 року). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=> (дата звернення: 10.09.2025).
16. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти (ESG). URL: <https://chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07.pdf> (дата звернення: 10.09.2025).
17. Статут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <https://www.knu.gov.ua/npras/71485707> (дата звернення: 10.09.2025).

18. Щипанський П. В., Корецький А. А., Капосльоз Г. В., Зайцев М. М. Організація підготовки докторів філософії у країнах Європейського Союзу та Україні. *Освітологічний дискурс*. 2022. № 1. С. 33–41.

REFERENCES

1. Avsheniuk N. M. Yevropeiskyi vymir zabezpechennia yakosti pidhotovky doktoriv filosofii v haluzi osvity [The European Dimension of Quality Assurance in the Training of Doctors of Philosophy in Education]. *Pedahohichniy dyskurs*. 2020. No. 28. S. 12–19.
2. Artemov V. Yu., Lytvynenko N. I. Yevropeiski pidkhody do prysudzhennia naukovooho stupenia doktora filosofii v Ukraini [European Approaches to Awarding the Degree of Doctor of Philosophy in Ukraine]. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2021. No. 3. S. 45–52. [in Ukrainian].
3. Baker D.P., Lenhardt G. The Institutional Crisis of the German Research University. *Higher Education Policy*. Volume 21. Issue number 1. 2008. S. 49–64.
4. European University Association (EUA). *Salzburg Principles and Recommendations*. 2010. URL: <https://www.eua.eu/publications/reports/eua-annual-report-2010.html> (data zvernennia: 10.09.2025)
5. European Commission. *European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2017. 92 p. URL: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fcc33b68-d581-11e7-a5b9-01aa75ed71a1> (data zvernennia: 10.09.2025)
6. European University Association. *Doctoral Education in Europe Today: Approaches and Structures*. Brussels : EUA Publications, 2019. [Електронний ресурс]. URL: <https://eua.eu/resources/publications.html> (data zvernennia: 10.09.2025)
7. Kamler B., Thomson P. *Helping Doctoral Students Write: Pedagogies for Supervision*. 2nd ed. London : Routledge, 2014. 210 p.
8. Kehm B. M., Teichler U. *Doctoral Education in Europe and North America: A Comparative Analysis*. Dordrecht : Springer, 2007. 260 p.
9. Mohrman K., Ma W., Baker D. The Research University in Transition: The Emerging Global Model. *Higher Education Policy*. 2008. No. 21. doi:10.1057/palgrave.hep.8300175.
10. Nikolaiev Ye. Yak stvoryty v Ukraini suchasnu systemu pidhotovky doktoriv filosofii (PhD)? : analit. zvit [How to Create a Modern System of Training Doctors of Philosophy (PhD) in Ukraine: Analytical Report]. Kyiv. 2020. 28 s.. Kyiv 2020. 28 p. [in Ukrainian].
11. Osvitno-naukova prohrama zi spetsialnosti 011 «Osvitni, pedahohichni nauky» [Educational and Scientific Programme in the Speciality 011 «Educational, Pedagogical Sciences»] URL: <https://psy.knu.ua/study/e-programs#128-370-01-osvitno-naukova-prohramy> (data zvernennia: 10.09.2025). [in Ukrainian].
12. Posibnyk z akredytatsii PhD program [Guide to the Accreditation of Recognised PhD Programmes]. Pereklad ukrainskoiu movoiu Herasymenko A.H. ta Ivanovoi O.M. 2018. 58 s. Ahentstvo z yakosti universytetskoii systemy Katalonii. URL: [/https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/AQU_Standard_2018-ukr_lang.pdf](https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/AQU_Standard_2018-ukr_lang.pdf). (data zvernennia: 10.09.2025). [in Ukrainian]
13. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r [On Approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine for 2022-2032 of 23 February 2022] URL: [/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text). (data zvernennia: 10.09.2025). [in Ukrainian].
14. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v evropeiskomu prostori vyshchoi osvity (ESG) [Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)] URL: <https://chrome->

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07.pdf. (data zvernennia: 10.09.2025). [in Ukrainian].

15. Statut Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Statute of the Taras Shevchenko National University of Kyiv]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/71485707>. (data zvernennia: 10.09.2025). [in Ukrainian].

16. Poriadok zdobuttia stupenia doktora filosofii (serpen 2006 roku) [Procedure for obtaining the degree of Doctor of Philosophy (August 2006)]. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000267752> <http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/cid20185/la-formation-doctorale.html>. (data zvernennia: 10.09.2025). [in Ukrainian].

17. Poriadok zdobuttia stupenia doktora filosofii (traven 2016 roku) [Procedure for Obtaining the Degree of Doctor of Philosophy (May 2016)]. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=> (data zvernennia: 10.09.2025). [in Ukrainian].

18. Shchypanskyi P. V., Koretskyi A. A., Kaposloz H. V., Zaitsev M. M. Orhanizatsiia pidhotovky doktoriv filosofii u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukraini [Organisation of Doctor of Philosophy Training in the European Union and Ukraine]. *Osvitohichnyi dyskurs*. 2022. No. 1. S. 33–41. [in Ukrainian].

COMPARATIVE ANALYSIS OF DOCTOR OF PHILOSOPHY (PhD) TRAINING IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEMS OF UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION

Oleh PLAKHOTNIK

Candidate of Law Sciences (Ph.D), Associate Professor at the Justice Department of the Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2787-6956
e-mail: olehplakhotnik@knu.ua

Olha PLAKHOTNIK

Doctor of Pedagogical Science, Professor, Professor at the Pedagogy Department of Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7732-5554
e-mail: olgaplakhotnik@hotmail.com

Abstract. In the context of transformations of the modern educational space, intensification of the search for innovative educational technologies, development of the scientific potential of future specialists and establishment of the latest scientific schools that provide conditions for unlocking their creative potential are of particular relevance. These processes play a key role in the modernisation and stratification of the higher education system.

The analysis of the evolution of pedagogical science in Ukraine and the EU suggests a number of strategic vectors of development, including: generation of new ideas and theoretical concepts; expansion of the range of research problems; increasing differentiation of scientific knowledge and development of its individual areas; international recognition of scientific achievements; improvement of the conceptual and categorical apparatus of pedagogy; institutionalisation of science; compliance of scientific progress with the internal logic of development; development of variable models for solving pedagogical problems; introduction of

interdisciplinary collective research initiatives; updating the methodological base of pedagogical research; strengthening the connection between theory and practice; improving the efficiency of educational processes; increasing the number of academic publications, specialised councils and researchers; ensuring a balance between differentiation and and integration of scientific knowledge.

Contemporary researchers emphasise that the progress of pedagogical science is driven by the need to revise the methodological foundations of its analysis, modernise management mechanisms and introduce effective organisational models of its functioning.

Within the modern scientific discourse, there is a tendency to involve young researchers in the implementation of interdisciplinary research projects based on the principles of academic integrity and scientific ethics. This approach contributes to rethinking the paradigm of scientific research, expanding the thematic range of research activities, and deepening the integration of research initiatives into the European higher education area.

Keywords: Doctor of Philosophy (PhD), European educational space, higher education system, research.

*Стаття надійшла до редакції 08.09.2025 р.
Стаття прийнята до друку після рецензування 24.09.2025 р.*